

ám@me. Pensar o amor no século XXI

Chis Oliveira e Amada Traba
Editorial Galaxia (2018)

REVISTA GALEGA
DE EDUCACIÓN
PUBLICACIÓN DE NOVA ESCOLA GALEGA

ISSN: 1132-8932

Páx. 88-89

Galaxia acaba de presentar unha nova colección que merecidamente está a ter unha gran acollida. Baixo o nome “Feminismos” afronta de forma polémica e combativa as reivindicacións das mulleres baixo diferentes perspectivas, desmentindo tanto o tópico excesivamente optimista de que a igualdade de xénero é xa unha conquista realizada nas sociedades democráticas contemporáneas como, desde logo, a resistencia a esa conquista desde concepcións retrógradas, que hoxe por desgraza volven acadar certa audiencia social. Das tres obras, escollemos para este comentario a asinada por Chis Oliveira e Amada Traba por ser a que presenta un enfoque máis explicitamente orientado ao traballo educativo, aínda que sen dúbida as tres (*Chámame señora, pero trátame coma un señor*, de Inma López Silva, e *Feminicidio. Unha nova orde patriarcal en tempos de submisión*, de Carme Adán) deberían atopar un lugar en todas as bibliotecas escolares dos centros de secundaria.

ám@me parte dunha constatación: existe un crecente debate sobre o amor porque o modelo amoroso tradicional está en crise. Este modelo tradicional foi construído ao longo dos anos arredor dun discurso patriarcalista que impuña unha determinada concepción dos roles da muller e do home segundo un ideal de masculinidade dominante (o home activo, racional,

autónomo) co correlato dunha imaxe de muller submisiva (pasiva, emocional, dependente). O movemento feminista, que desde finais do século XIX leva erguendo a voz, tanto no plano do discurso como na práctica social, cuestiona radicalmente este modelo. Porén, o que se constata tamén é que, mentres as mulleres cada vez máis reclaman unha posición activa e a asunción dos seus dereitos como plenas cidadás, contradicindo a masculinidade hexemónica, persisten numerosas rémoras que dificultan a consolidación dese paso. Esas rémoras teñen uns efectos específicos no campo do afecto amoroso e serían responsables dun fenómeno particularmente tráxico: a violencia de xénero. O que este texto vai propor é unha revisión crítica desde o pensamento feminista desta situación, que permita “repensar o binarismo de xénero” e desmontar a colonización dos corpos das mulleres, identificando as relacións de poder que se proxectan no interior das relacións amorosas, unhas relacións que “ademais de persoais, son políticas”.

Para afrontar esta tarefa, as autoras comezan explicando a natureza cultural da construción do ideario amoroso. A amar apréndese, salientárase dunha forma reiterada. Mais, dado que esta aprendizaxe se ten feito no marco do vello modelo cuxos efectos se denuncian, tamén terá que desaprenderse para poder iniciar unha aprendi-

zaxe alternativa. Neste dobre labor, xogará un papel esencial o desvelamento dos relatos deformados (os “mitos”) que impregnan a nosa cultura e están ben interiorizados tanto en homes como en mulleres. O “mito do amor romántico” é o de maior influencia na actualidade, presente nas mensaxes da cultura popular (cine, series televisivas, cancións). Se na xénese, relativamente recente (século XIX), deste mito puido intervir un factor emancipador (o amor libremente elixido como base de todo matrimonio), o individualismo característico da sociedade burguesa, unido ao consumismo da economía de mercado capitalista exacerbado na “hipermodernidade”, axiña desactivou esa dimensión emancipadora a favor de novas formas de dependencia, especialmente gravosas no caso da muller.

O mito do amor romántico tradúcese dese xeito nunha relación asimétrica na que ao home lle cumpre ser amado e á muller amar incondicionalmente, asímetría reforzada por unha serie de mitos complementarios: o da “apócema máxica” ou amor a primeira vista, o do “amor omnipotente”, o da “superioridade masculina”, o da “libre elección”...

Os mitos son vistos, logo, como unha peza esencial dos “dispositivos” do poder (Foucault) que reproducen en todos os individuos as relacións de desigualdade do binarismo sexual, que finalmente pretende impoñer unha concepción exclusiva das relacións amorosas normativas (a heterosexualidade), e que invisibiliza e reprime calquera manifestación alternativa (homosexualidade etc.). O antidoto contra estes poderosos mitos (tanto máis poderosos canto afondan as súas raíces en relatos que son asumidos como case un acompañamento “natural” do proceso educativo, como acontece con moitos contos infantís) pasa por un labor de deconstrución que desvele o seu carácter construído e a súa interesada función social. Só así se poderá combater o “malamor” que acaba apoderándose das relacións amorosas, porque o amor romántico favorece a violencia, os “amores imposibles”, os celos e o conseguinte ciclo autoalimentado da violencia. Ademais, na etapa do capitalismo neoliberal emerxen novas estratexias de dominación das mulleres a través do “consumo romantizado” (moí reveladoras as páxinas dedicadas á análise das “novelas románticas” ao estilo de *Crepúsculo* ou *50 sombras de Grey*, esta última acertadamente cualificada como conto de fadas “para maiores”, como a primeira o é para a mocidade), a “beleza normativa” e a mercantilización do amor.

Tamén o desexo sexual, que xoga obviamente un papel moi relevante no amor, é construído socialmente. O concepto dominante da sexualidade, denuncian as autoras, é “androcéntrico”: reflicte “a visión do poder masculino heterosexual”. Así, un novo mito, o “mito da fecundidade”, identifica a sexualidade coa xenitalidade e a reprodución. De novo aquí, a última fase do desenvolvemento capitalista non modifica as cousas nun sentido emancipador, senón que a “hipersexualización”, que reduce o sexo ao consumo, promove unha visión da sexualidade como acción compulsiva e depredadora que atopa a súa manifestación máis característica nos relatos audiovisuais de carácter pornográfico. Esta é outras das partes nas que o libro ofrece unha perspectiva máis singular. No capítulo 7 analízanse as novas formas de manifestación da sexualidade nas redes sociais, que favorecen a aparición dos “amores líquidos” (Bauman), mentres que o capítulo 8 se abre coa pregunta: é a pornografía a educación sexual do século XXI?, respondida de maneira afirmativa cunha achega de datos que non deixa lugar a dúbidas.

Co acceso practicamente libre ás redes, a maioría de adolescentes, tanto eles coma elas, coñecen a sexualidade a través da pornografía antes de practicala ou de recibir calquera información nas familias ou na escola. Porén as autoras non adoptan unha posición contraria ás redes sociais nin pechadamente anti-porno (dedican un espazo ao debate dentro do feminismo sobre a posibilidade dun porno alternativo) mais si denuncian que o que cualifican de *porno mainstream*, que é o que contribúe hoxe a alimentar o imaxinario erótico da mocidade, é “violentamente misóxino e irreal” e reforza o ideario da dominación masculina presentando as mulleres como obxectos

do pracer deles. Esa mala educación acaba provocando efectos contraditorios de excitación e ansiedade, con consecuencias negativas tanto para as mozas, que “temen penetracións brutais e prolongadas”, como para os mozos que teñen medo de non estar á altura dos “atletas do sexo” que ven nas pantallas. Neste punto, denúnciase o déficit dos programas actuais de educación sexual nas escolas, así como as falsidades das teses puritanas dos grupos conservadores que pretenden atribuír o incremento de embarazos entre as adolescentes a eses (apenas existentes) programas.

En definitiva, hai toda unha serie de “mitos” e “dispositivos” que seguen actuando e reproducindo condutas que contribúen ao “malamor”. Como desmontalos para desaprender a “mal amar” e aprender a amar ben? Ese é realmente o obxectivo deste libro. O eixo esencial que se propón é cambiar o paradigma amoroso cara ao que chaman “paradigma do coidado”, derivado do concepto de ética do coidado da psicóloga Carole Gilligan. Para rachar a conexión entre a violencia e o modelo de masculinidade aínda hexemónica, cómpre un modelo coeducativo que potencie unha “masculinidade coidadora” que deixe de ver as mulleres emancipadas como unha ameaza á súa posición dominante; que faga posible unhas relacións horizontais e non xerarquizadas entre homes e mulleres; e que permita conciliar as mutuas aspiracións, características da nosa época, tanto de liberdade como de recoñecemento, para que dese xeito o maltrato se troque en “botrato”.■

Miguel Vázquez Freire